

Konya'da İlköğretim Okullarındaki Öğretmenler Arasında Sigara İçme Durumu

Kamile Marakoğlu, Duygu Erdem, Selma Çivi

Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

ÖZET

Konya'da İlköğretim Okullarındaki Öğretmenler Arasında Sigara İçme Durumu

Bu çalışmada, ilköğretim öğretmenleri arasında sigara içme prevalansını ve sigaraya karşı tutum ve davranışlarını tespit etmek amaçlandı. Kesitsel olarak planlanan bu çalışmada, 2005-2006 öğretim döneminde, Konya ilinde yer alan ilköğretim okulları arasından 7 okul kura ile seçilerek bu okullardaki toplam 246 öğretmene anket uygulandı. 246 öğretmenin 218'i (%88,6) anket çalışmasını tamamladı. İlkokul öğretmenleri arasında sigara kullanma prevalansı ve sigara hakkındaki tutum ve davranışları değerlendirildi. 246 öğretmenin 218'i 113'ü (%51,8) erkek, 105'i (%48,2) kadındı. Ortalama yaş $38,00 \pm 9,10$ idi. Katılanların 79'u (%36,2) sigara içmekte, 53'ü (%24,3) bırakmış ve 86 kişi ise (%39,4) hiç sigara içmemiş olarak bulundu. Sigara bırakma oranı (quit ratio) %40,1'di. Sigaraya başlama yaşları cinsiyetler dikkate alınmaksızın değerlendirildiğinde en fazla 14 ve 20 yaşları arasında (%73,5) olarak bulundu. Sigara içenlerin %67,1'inin sigaraya başlama nedeni sosyal çevre, yakın arkadaş etkisi ve özenti idi. Öğretmenler arasında sigara içme prevalansını yüksek olarak bulduk. Öğretmenler bütün öğrenciler için örnek model olduğu için, öğretmenlerin sigara içmesi istenmeyen bir davranış olup, öğrencilerin sigaraya başlaması konusunda risk teşkil etmektedir. Öğretmenlere yönelik, sigarayı bırakmaya teşvik edici seminer ve programların uygulanması, faydalı bir girişim olacaktır.

Anahtar Sözcükler: sigara, okul öğretmenleri, prevalans, ilköğretim

Geliş tarihi: 22.05.2006

Kabul tarihi: 03.08.2006

ABSTRACT

Smoking Prevalance Among the Primary School Teachers in Konya

It was aimed to determine smoking prevalence and attitudes toward smoking among the primary school teachers in this study. In this cross-sectional study, seven randomly-selected primary schools in Konya, and their total 246 teachers were given a questionnaire during the academic year of 2005-2006. Of the 246 teachers, 218 (88.6%) completed the anonymous questionnaire of the survey satisfactorily. Tobacco use prevalence, knowledge and attitudes among primary school teachers were assessed. A total of 218 teachers, 113 (51.8%) were male and 105 (48.2%) were female. The mean age was 38.00 ± 9.10 . Seventy-nine (36.2%) were current smokers, 53 (24.3%) former smokers and 86 (39.4%) had never smoked. The "quit" ratio was 40.1%. Most of the participants reported their age of initiation of smoking to be between the ages of 14 and 20 (73.5%) without gender bias. The reason to start smoking in 67.1% of smokers was social environment, close friendship and affectation. Smoking prevalence among primary school teachers was rather high. It is a risky and unwilling behavior because they play as a role model for all students. We suggest that emergency interventional program should be applied to teachers.

Keywords: smoking, school teachers, prevalence, primary schools

Received: 22.05.2006

Accepted: 03.08.2006

GİRİŞ

Sigara bağımlılığı tüm dünyada ve ülkemizde çok önemli bir toplumsal sorundur. Tüm dünyada yaklaşık 1.1 milyar kişi sigara içmeyi sürdürmekte ve bunlarında yaklaşık %80'i geliştirmekte olan ülkelerdeki kişilerdir [1]. Düzenli bir şekilde sigara içmeye başlayıp, içmeyi sürdürenlerin yarısı sigara nedeniyle yaşamlarını kaybetmektedir. Sigara nedeniyle 35-69 yaş arasında ölenlerin sigara nedeniyle kaybettikleri süre 20-25 yıl olarak hesaplanmıştır [2]. Sigaranın yaygın içildiği toplumlarda 65 yaş öncesi görülen koroner kalp hastalığı ve serobrovasküler hastalık ölümlerinin yaklaşık yarısı, akciğer kanseri ölümlerinin %85-90'ı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı ölümlerinin yaklaşık %80'i sigara yüzündendir [3]. Bu tüketim eğilimlerinin sürmesi halinde 2025 yılında Dünyada sigara nedeniyle yaklaşık 10 milyon kişinin öleceği tahmin edilmektedir [4].

1998 yılında yapılan tüm Türkiye'yi temsil edecek nitelikteki bir çalışmada erkeklerde sigara içme sıklığı %63, kadınlarda ise %24 olarak bulunmuştur [5]. Sigara içme alışkanlığı yaklaşık %40 oranında 15-19 yaşlarında başlamaktadır. Sıklıkla ergenlik döneminde kazanılan bu alışkanlığın oluşmasında çevrenin etkisi son derece büyük olmaktadır. Gençlerin bu dönemde okul çevrelerinden, buradaki arkadaş gruplarından ve onlara örnek teşkil eden öğretmenlerinden etkilenmektedirler [6]. Öğretmenlerde sigara içme durumunun yüksek olarak tespit edildiği okullarda öğrencilerinde buna paralel olarak sigara başlama ve içme oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir [7].

Sigaraya yönelik mücadele çalışmalarında en önemli temel ilkelere biri sigaraya başlama oranlarının düşürülmesi ve gençlere örnek teşkil edecek kişilerin sigara içme durumlarının tespit edilip, sonuçlara göre önleyici tedbirlerin alınmasıdır. Bu nedenle, bu çalışmada öncelikle öğretmenlerin sigara içme durumlarının, sigaraya karşı tutumlarının tespit

Tablo I. Öğretmenlerde cinsiyete göre sigara içme durumları

Cinsiyet	Sigara içme durumu							
	İçiyor		Bırakmış		İçmemiş		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Erkek	48	42,5	37	32,7	28	24,3	113	100,0
Kadın	31	29,5	16	15,2	58	55,2	105	100,0
Toplam	79	36,2	53	24,3	86	39,4	218	100,0

$\chi^2=22,18$; s.d=2; p=0,000

edilmesi ve sigara içmenin kontrolü konusunda yapılabilecek girişimlerin planlanması amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Konya'da bulunan tüm ilköğretim okullarının listesi alındı. Kura ile il merkezinden 7 okul seçildi. Seçilen bu 7 okulda anket çalışması yapılabilmesi için; il milli eğitim müdürlüğünden gerekli izin alınarak, okul müdürlerine ve okul öğretmenlerine gerekli bilgiler verilip, rızaları alınarak çalışma yapıldı. Bu 7 ilköğretim okulunda 2005-2006 öğretim yılında toplam 246 öğretmen görev yapmaktaydı. Bu 7 ilköğretim okulunun her birine birkaç kez gidilerek, öğretmenlerden 42 sorudan oluşan anket formunu isim belirtmeden doldurmaları istendi. Yirmi sekiz öğretmene ulaşılmadı. Anket formunda, sigara içme durumunun tasnifi ile ilgili 3 soru yer aldı. Bu sorular Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde sigara içme durumunun tasnifi için kullanılan soruların, Türkçe sürümüdür [8]. İçenlerin ve bırakanların, bırakmada aşamalı değişim süreci (The stages of change model) yönünden tasnifi için, Prochaska ve arkadaşlarının önerdiği soru takımının Türkçe sürümü kullanıldı [9-11]. Bağımlılık puanlaması ve tasnifi içinde Fagerstrom Nikotin Testi sorularının Türkçe sürümü kullanıldı [12,13]. Verinin bilgisayara girilmesi, tablolaştırılması ve istatistiksel analizi, SPSS 10.0 yazılım programı ile yapıldı. Önemlilik testi olarak Ki-kare testi kullanıldı.

BULGULAR

Çalışmaya 7 ilköğretim okulunda bulunan toplam 246 öğretmenden 218'i (%88,6) katıldı. Öğretmenlerin %51,8'i (n=113) erkek, %48,2'si (n=105) kadındı. Yaş aralıkları 21 ile 61 arasında değişmekte olup ortalama yaş 38,00±9,10, ortanca yaş 37,0 olarak bulundu. Öğretmenlerin %88,5' i (n=19) evli, %11,5'i (n=25) bekarı. Katılanların %36,2'si (n=79) sigara içiyor [%28,9'u (n=63) hergün, 7,3'ü (n=16) arasıra], %24,3'ü (n=53) bırakmış ve %39,4'ü (n=86) hiç sigara içmemiş olarak bulundu (Tablo I). Sigara bırakma oranı (quit ratio=bırakmış olanlar/bırakmış olanlar+hale içenler) %40,1'di. Erkek öğretmenler (%42,5) arasında sigara içme kadın öğretmenlere (%29,5) göre anlamlı düzeyde yüksek bulundu (Tablo I) (p<0,05).

Tablo II. Sigara içenlerin sigaraya başlama yaşlarına göre dağılımları

Cinsiyet	Sigaraya başlama yaşları							
	14-15		16-20		20+		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Erkek	8	16,7	26	54,2	14	29,2	48	100,0
Kadın	3	9,7	21	67,7	7	22,6	31	100,0
Toplam	11	14,0	47	59,5	21	26,5	79	100,0

$\chi^2=1,805$; s.d=2; p=0,405

Sigara içenler arasında sigaraya başlama yaşı değerlendirildiğinde başlama yaş ortalaması=19,10±3,82, ortanca değeri=18 (min=14 max=34) olarak bulundu. Onaltı yaş öncesi sigaraya başlama oranı erkek öğretmenler arasında %16,7'lik bir sıklıkla, kadın öğretmenlerden (%9,7) fazla idi (Tablo II). Fakat bu durum istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildi (p>0,05). Sigaraya en fazla başlama yaşları her iki cins arasında 16-20 yaşları arasında olup erkeklerde %54,2, kadınlarda %67,7'di (Tablo II).

Öğretmenlerin sigara bırakma süreci aşamaları değerlendirildiğinde; sigara içen 79 öğretmenin %43,0'ı (n=34) sigara bırakmayı düşünmezken, %36,7'si (n=29) bırakmayı düşünüyordu. 16 öğretmen ise (%20,3) bırakmaya hazırlık aşamasında idi (Tablo III). Fagerstrom Bağımlılık Puanları değerlendirildiğinde her iki cinste de yüksek oranda bağımlılık puanı az iken, çok yüksek düzeyde bağımlılık çok azdı (Tablo IV.). Fagerstrom Bağımlılık Puanı ortalaması 2,53±2,37. Cinsiyetler arasında Fagerstrom Bağımlılık Puanları arasında fark yoktu (t=0,625 p=0,534).

Günlük içilen sigara miktarları 1 ile 40 adet arasında değişmekte olup ortalama günde 12,10±7,84 (ortanca değer=10,00) adet sigara içildiği tespit bulundu. Erkeklerin %50,0'ı günde bir paket, kadınların ise %32,3'ü günde bir paket sigara içmekte idi (Tablo V). Erkek öğretmenlerin günde içtiği sigara miktarı 12,70±7,08, kadın öğretmenlerin ise 11,16±8,93 olarak bulundu. Cinsiyetler arasında günde içilen sigara miktarı açısından anlamlı bir fark yoktu (t=0,855; p=0,395).

Öğretmenlerin, sigaraya başlama nedenleri sorulduğunda %67,1'i (n=53) neden olarak sosyal çevre, arkadaş ve özentisi olduğunu belirtirken, %18,9'u (n=15) stres-sıkıntı ve %13,9'u da (n=11) keyif ve zevk nedeniyle başladıklarını ifade etmişlerdir. Üniversite eğitimleri esnasında yurtta kalan öğretmenlerde (%42,3), aileleriyle evde (%35,8) ve arkadaşlarıyla evde (%31,8) kalanlara göre sigara içme durumları daha yüksekti. Ancak bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildi (p<0,005).

Genel olarak tüm öğretmenlerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde; %25,2'si (n=55) öğretmenler arasında sigara içildiğini, %77,1'i (n=168) okullarında sigara içilmesi için ayrı bir oda olduğunu, %73,4'ü (n=160) ver-

Tablo III. Sigara içenlerin cinsiyet ve bırakma süreci aşamalarına göre dağılımları

Bırakma süreci aşamaları	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Bırakmayı düşünmeyen	17	35,4	17	54,8	34	43,0
Bırakmayı düşünen	18	37,5	11	35,5	29	36,7
Bırakma hazırlığında olan	13	27,1	3	9,7	16	20,3
Toplam	48	100,0	31	100,0	79	100,0

$\chi^2=4,48$; s.d=2 ; p=0,10

Tablo IV. Sigara içenlerin fagerstrom bağımlılık puanlarına göre dağılımları

Bağımlılık puanı	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-2 (çok az)	25	52,1	20	64,5	45	57,0
3-4 (az)	12	25,0	3	9,7	15	19,0
5 (orta)	6	12,5	4	12,9	10	12,7
6-7 (yüksek)	3	6,3	2	6,5	5	6,3
8-10 (çok yüksek)	2	4,2	2	6,5	4	5,1
Toplam	48	100,0	31	100,0	79	100,0

$\chi^2=3,03$; s.d=4; p=0,55

dikleri eğitim programları arasında sigara konusunun yer aldığını, okul koridorlarında %11,5'i (n=25) sigara içildiğini ve %18,3'ü (n=40) okul bahçesinde sigara içildiğini belirttikleri görüldü.

Sigara içen öğretmenlerin %63,3'ü (n=50) çalıştıkları ilde sigara bırakma kampanyası düzenlenirse katılmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA

Türkiye'nin farklı illerinde öğretmenler arasında yapılan çalışmalarda sigara içme oranları sırası ile; Tokat'ta %47,4 (Erkek(E)=%53,6, Kadın(K)=29,2) (1885-1986) [14], Edirne'de %49,0 (E=%62,4, K=%33,8) (1988-89) [15], Eskişehir'de %42,5 (1994) [16] ve Ankara'da %50,8 (1996) [17]. Bursa'da %43 (1999) [18] Manisa'da %40,7 (E=%48,3, K=%32,5) [19] (2000), Sivas'ta %52,4 (E=%51,3, K=54,0) (2002-2003) [20]. Yurt dışında bazı ülkelerde yapılan çalışmalara bakıldığında, İspanya'da ilköğretim öğretmenlerinde sigara içme oranı %26,2, lise öğretmenlerinde %37,2, Japonya'da lisede erkek öğretmenlerde %44,7, kadın öğretmenlerde %3,1, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise %12,2 Japonya'da %44,7, Romanya'da %33, Hindistan'da %21,4, Estonya'da erkek öğretmenlerde %40, kadın öğretmenlerde ise %11, İtalya'da erkek öğretmenlerde %35, kadın öğretmenlerde ise %30 olarak bulunmuştur [21-28]. Bizim çalışmamızda bulduğumuz sigara içme sıklığı ülke genelinde yapılan bazı çalışmalarla benzer olup, diğer ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda sigara içme sıklığından biraz yüksek olarak görülmektedir. Bu durum ırksal ve bölgesel farklılıktan kaynaklanabilmektedir.

Sigaraya başlama yaşını değerlendirdiğimizde; Tokat'ta yapılan çalışmada sigaraya 16 yaş öncesi başlama oranının %5,1 olması [14], Edirne'de %14,9 [15], Sivas'ta %9 [20] ve bizim çalışmamız da %14 olarak bulunması sigara başlama yaşlarının oldukça küçük yaşlara indiğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Özellikle 20 yaş altı sigaraya başlama oranının %73,5 olması, sigaraya başlamayı önleyici girişimlerin özellikle bu yaş aralığında planlanması konusunda bize bilgi vermektedir.

Çalışmamızda sigarayı bırakmayı düşünen (%36,7) ve bırakma hazırlığında olan (%20,3) total %57,0'lık bir öğretmen kitlesinin olduğu tespit edilmiştir. Yine 2000 yılında Sivas'ta yapılan benzer bir çalışmada bu oran %42,1 olarak bulunmuş olup, bu iki çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir [20].

Sigara içen öğretmenlerin bağımlılık düzeylerinin %76'sında az ve çok az olması, benzer şekilde günde içtikleri sigara adetinin %51,9 sıklıkla günde 10 adetten az olması, bir sigara bırakma programına öğretmenler katılırsa başarılı olma olasılıklarının yüksek olacağını düşündürmektedir. Bu durum yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla da desteklenmektedir. [14,15,20].

Öğretmenlerin içtikleri sigara markalarını değerlendirdiğimizde özellikle ilk sıralarda yabancı marka sigara kullanımına yer verdikleri görülmüştür. Bu durum son yıllarda yapılan benzer araştırmalarla da desteklenmektedir. Bu sonuçlar özellikle eğitimi ve yüksek gelir düzeyine sahip kişilerde yabancı marka sigara kullanımının gittikçe arttığını düşündürmektedir [20,29,30].

Sigara içmeye başlamada yakın arkadaş etkisinin, aile bireylerinde ve örnek model alınan bireylerde sigara içme davranışının olmasının önemli bir risk faktörü olduğu yapılan çalışmalarla gösterilmiştir [31,32]. Bizim çalışmamızda da eğitimleri esnasında yurtdışı kalan öğretmenlerde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da benzer şekilde arkadaş etkisi nedeniyle sigaraya başlama oranı yüksek bulunmuştur.

Öğretmenler sigara içilmesi için okullarında büyük oranda (%77,1) bir oda olduğunu ifade ederlerken, aynı zamanda %25,2 sıklıkla da öğretmenler odasında sigara içildiğini belirtmişlerdir. Bu durum 4207 sayılı kanunun uygulanmasında sorunlar olduğunu düşündürmektedir.

Öğretmenler öğrencilere verdikleri eğitim esnasında sigara konusuna büyük oranda (%73,4) yer verdiklerini belirtmişlerdir. Derslerde sigaranın zararları konusu anlatılırken, öğretmenlerin bahçede ve koridorlarda sigara içmesi öğrencileri teşvik edici ve özendirici bir davranıştır. Benzer şekilde 2000 yılında Sivas'ta öğretmenler arasında yapılan çalışmada da öğrencilere verilen eğitimler esnasında sigara konusunun

Tablo V. Cinsiyete göre günlük içilen sigara miktarının dağılımı

Günlük içilen içme miktarı	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
0-10	22	45,8	19	61,3	41	51,9
11-20	24	50,0	10	32,3	34	43,0
21+	2	4,2	2	6,5	4	5,1
Toplam	48	100,0	31	100,0	79	100,0

%23,6 sıklıkla yer aldığı, okul koridorlarında (%9) ve bahçesinde (%15,6) sigaranın içildiği bulunmuştur [20]. Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin dersleri esnasında sigara konusuna yer vermelerinden ziyade onların sigaraya karşı davranış ve tutumlarının öğrenci üzerinde daha etkili olduğu gösterilmiştir [33].

Sonuç olarak toplumumuzun aydın kesimini temsil eden öğretmenlerimiz arasında hala sigara içmenin büyük bir sorun olduğu görülmüştür. Sigaraya başlama yaşlarının yüksek oranlarda 20 yaş ve altında olması, bu yaş dönemlerindeki genç neslimizin öğretmen, arkadaş ve aile büyüklerinden büyük oranda etkilenmelerinin bir sonucudur. Öğretmenlerin çalıştıkları ilde bir sigara bırakma kampanyası düzenlenirse büyük oranla (%63,3) katılmayı düşündüklerini belirtmeleri, ilgili kurumları hızla harekete geçmeye teşvik etmelidir. Öğretmenlerimizin sigarayı bırakmalarına paralel olarak, hem geleceğimizi emanet edeceğimiz gençlerimiz arasında hem de ülke genelinde sigara içme oranının büyük oranda azalabileceği beklenmektedir.

KAYNAKLAR

1. Curbing the epidemic: Governments and the economics of tobacco control. Developments in practise. The World Bank Group. Washington DC;1999.
2. Peto R, Lopez AD, Jillion B et al. Mortality from smoking in developed countries. Oxford Medical Publications. 1994: 1950-2000.
3. U.S. Department of Health and Human Services. Smoking and health in the Americas. Atlanta, Georgia: U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service, Centers for Disease Control, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, DHSS publication no (CDC). 1992;9:84-92.
4. World Health Organization, World Health Report 1999 (Geneva: WHO, 1999) <http://www.who.int/whr/1999/en/report/htm>.
5. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sigara Alışkanlıkları ve Sigarayla Mücadele Kampanyası Kamuoyu Araştırması, PİAR, Ocak 1988.
6. Coogan PF, Adams M, Geller AC et al. Factors associated with smoking among children and adolescents in Connecticut. Am J Prev Med 1998;15:17-24.
7. Murray M, Kiryluk S, Swan AV. School characteristics and adolescent smoking. Results from the MRC/Derbyshire Smoking Study 1974-8 and from a follow up in 1981. J Epidemiol Community Health 1984;38:167-72.
8. US Department of Health and Human Services. The health benefits of smoking cessation. A report of the Surgeon General, 1990. Rockville, Maryland: Public Health Service, Centers for Disease Control, Office on Smoking and Health, DHHS Publication, 1990; No. (CDC) 90-8416.
9. Prochaska JO, Goldstein MG. Process of smoking cessation; implications for physicians. Clin Chest Med 1991;12:727-36.
10. Prochaska JO, Di Clemente CC. Stages and process of self change of smoking: toward an integrated model of change. J Consult Clin Psychol 1983;51:390-5.
11. Sezer RE. Yakın dönem çalışmalarından özetler: Sigarayı bırakma sürecinin aşamaları ve önemi. Sağlık için Sigara Alarmı 1994;1:5-6.
12. Fagerstrom KO, Heatherton TE, Kozlowski LT. Nicotine addiction and its assesment. Ear Nose Throat J 1992;69:763-7.
13. Sezer RE, Öztürk ŞZ, Bilgin N et al. Elazığ'da görev yapan hekimlerin ve diş hekimlerinin sigara konusundaki davranışları, tutumları. Doğa Tr J Medical Sciences 1990;14:381-90.
14. Kocabaş A. Öğretmenlerde sigara içme alışkanlığı. Ondokuzmayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 1998;5:51-61.
15. Saltık A. Edirne merkezinde orta dereceli 318 okul öğretmeninde sigara içme davranışı ve spielberger testi ile ölçülen kaygı düzeyinin incelenmesi. Ege Tıp Dergisi 1991;30:524-9.
16. Metintaş S. Eskişehir ili ilkokul öğretmenlerinde sigara içme durumu. Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi 1994;1:39-44.
17. Bilir N, Doğan BG, Yıldız AN. Sigara içme konusundaki davranışlar ve tutumlar. Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayınları No:7, Ankara, 1997.
18. Yüksel GE, Uzaslan KE, Balkanlı H ve ark. Orta dereceli okul öğretmenlerinde uygulanan sigara anketi sonuçları. Solunum Hastalıkları 1999;10:55-60.
19. Danacı EA, Yorgancıoğlu A, Çelik P ve ark. Manisa ili lise öğretmenlerinin sigara içmeye karşı tutumları. Toraks Dergisi 2000;1:16-20.
20. Demirel Y, Toktamış A, Nur N, Sezer E. İlköğretim okullarındaki öğretmenlerde sigara içme durumu. Türkiye Klinikleri J Med Sci 2004;24:492-4.
21. Barrueco M, Hernandez-Mezquita MA, Jimenez-Ruiz C et al. Attitudes of teachers about tobacco prevention at school. Allergol Immunopathol 2000;28:219-24.
22. Ohida T, Osaki Y, Mochizuki Y et al. Smoking behaviors and attitudes among school teachers in Mie, Japan. J Epidemiol 2000;10:16-21.
23. Naing NN, Ahmad Z. Factors related to smoking habits of male secondary school teachers. Southeast Asian J Trop Med Public Health 2001;32:434-9.
24. Bang KM, Kim JH. Prevalence of cigarette smoking by occupation and industry in the United States. Am J Ind Med 2001;40:233-9.
25. Mihaltan F, Ghiculete D, Enache G et al. Survey of the prevalence of smoking in Rumanian teachers. Pneumologie 1994;48:481-3.
26. Kumar A, Mohan U, Jain VC. Academicians' attitudes and beliefs towards anti-smoking measures. Public Health 1996;110:241-6.
27. Raudsepp J, Rahu M. Smoking in school teachers in Estonia 1980. Scand J Soc Med 1984;12:49-53.
28. Arciti C, Doglio B, Gipponi M et al. Teachers and smoking. Methods and results of an awareness and up-dating program in Ligurian schools. Minerva Med 1988;79:569-74.
29. Sezer RE, Marakoğlu K, Sezer H, Marakoğlu İ. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp ve Dişhekimliği Fakülteleleri öğretim elemanlarının sigara kullanım durumu ve sigara ile bağlantılı görüşleri, 2000, Sivas. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 2001;23:25-37.
30. Demirel Y, Güler N, Sezer H, Sezer RE. Sivas çimento fabrikasında çalışanların sigara içme durumu, 2001. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 2001;23:37-42.
31. Lam TH, Chung SF, Betson CL et al. Tobacco advertisements: one of the strongest risk factors for smoking in Hong Kong students. Am J Prev Med. 1998;14:217-23.
32. Stein RJ, Haddock CK, O'Byrne KK et al. The pediatrician's role in reducing tobacco exposure in children. Pediatrics 2000;5:66.
33. Owie I. Smoking behavior of prospective teachers: A Nigerian case. J Am Coll Health. 1984;32:205-7.